

آینده فهرست نویسی :

فهرست نویسان حرفهای زیادی برای گفتن دارند^۱

دکتر رحمت الله فتاحی*

۱ - مقدمه :

فهرست نویسی همواره یکی از فعالیتهای اصلی در حوزه کتابداری بوده است . اهمیت و نقش فهرست نویسان ، به عنوان مسؤلان سازماندهی مجموعه کتابخانه ها و فراهم آوردن گان راههای دسترسی به آنها ، نه تنها از زبان خود کتابداران ، بلکه از سوی دانش پژوهان نیز بارها مطرح شده است . در عین حال ، با پیشرفت فن آوری جدید و تحولات گسترده ای که در فهرست سازی و ایجاد راههای دسترسی به اطلاعات کتاب شناختی طی سالهای اخیر پدید آمده ، نقش فهرست نویسی و فهرست نویسان تا اندازه ای زیر سوال قرار گرفته است . مقاله حاضر تلاش دارد تا برخی از مباحث مهم کنونی و آتی فهرست نویسی و راهبردهایی را که فهرست نویسان می توانند از طریق آنها نقش مهم خود را در ایجاد دسترسی به جهان کتابشناختی ادامه دهند ، مورد بررسی قرار می دهد .

۲ - تحولات فهرست نویسی در سه دهه گذشته :

طی سه دهه گذشته ، فهرست نویسان شاهد تغییرات و تحولات قابل ملاحظه ای در بسیاری از جنبه های فهرست نویسی و کنترل کتاب شناختی بوده اند . اکنون فهرست نویسان در محیطی کاملاً متفاوت نسبت به شرایط دهه ۱۹۶۰ کار می کنند . ایجاد نظامهای خودکار و توسعه فرمت های مارک ، شبکه های کتاب شناختی ، بنگاههای کتاب

(*) استادیار دانشکده علوم تربیتی دانشگاه فردوسی مشهد (Email : FATTAHI@Ferdowsi.Um.ac . ir)

تلفن : ۸۸۳۰۰۸۹ (۰۵۱) نمابر : ۸۸۳۰۱۲ (۰۵۱)

(۱) اصل این مقاله با مشخصات زیر به چاپ رسیده است :

Fattahi , Rahmatollah . "Cataloguing at the crossroads : Cataloguers have a lot to offer the information age". Cataloguing Australia , vol.22 , No 3/4 (1996) : 59 - 67

این مقاله جایزه اول سال ۱۹۹۶ مجله مزبور را به خود اختصاص داده است .

شناختی و پدید آمدن استانداردهای نوین مثل استاندارد Z ۳۹،۵۰ موجب بالا رفتن شناخت فهرست نویسان فراسوی دیدگاهها و فعالیتهای سنتی آنها در گذشته شده است . همچنین ، افزایش قابل توجهی که در اشکال جدید مواد کتابخانه ای ، انتشارات و نیز انواع منابع اطلاعاتی و صورتهای گوناگون آنها پدید آمده است تلاش بیشتری را در ثبت دقیق داده های کتابشناختی به هنگام فهرست نویسی می طلبد . فهرست نویسان با مشکل افزایش هزینه های فهرست نویسی و نیاز به راهکارهای ساده تر ، جلوگیری از دوباره کاریها در فهرست نویسی و مسائل مربوط به فهرست نویسی متمرکز و تعاونی (اشتراکی) روبرو هستند . مهمتر آن که ، این خطر نیز وجود دارد که ، با گسترش سریع فن آوری نوین اطلاعات و ورود متخصصان دیگری به حوزه کتابخانه ها ، فهرست نویسان به تدریج کنترل خود را در فهرست سازی رایانه ای از دست بدهند و نتوانند نظریا مشارکتی در ساختار فهرستهای رایانه ای و نرم افزارهای مربوط داشته باشند . نتیجه آنکه ، در صورت ادامه روند کنونی ، بتدریج مفاهیم و اصول ارزشمند فهرستنویسی کم اهمیت شمرده شده و سرانجام نادیده گرفته شوند . به موازات این تحولات ، فهرستنویسان تلاش کرده اند تا با انجام پژوهشهای مفهومی و تجربی برای این مسایل چاره اندیشی کنند . آنها حتی تلاش کرده اند تا ، متناسب با تحولات جدید ، واژه ها و اصطلاحهای حرفه خود را تغییر دهند و روزآمد کنند . شواهد این تحوّل واژه گانی را می توان در نوشته ها و گفته های فهرستنویسان (مثلاً در گروههای بحث الکترونیکی مانند AUTOCAT ، USMARC ، COOPCAT) ملاحظه کرد . فهرست نویسان همچنین با پرداختن به مسائل نظری تلاش کرده اند تا بنیادهای مفهومی و اصول حرفه خود را ارتقاء بخشند . کنفرانس بین المللی "بنیادهای مفهومی فهرست نویسی توصیفی" که در سال ۱۹۸۷ در دانشگاه کالیفرنیا برگزار شد ، شاهدی از این تلاش می باشد^۱ . بطور کلی ، جامعه فهرست نویسی بر آن است که با تجدید نظر در اصول ، راهها و روشهای توصیف و سازماندهی آثار ، جایگاه خود را در کنترل جهان متحوّل کتاب شناختی حفظ کند^۲ .

۳ - آینده برپایه گذشته است

با توجه به تحولات روزافزون در فهرست نویسی و فهرست سازی و تأثیر فن آوری نوین در این زمینه ، بازاندیشی درباره آینده فهرست نویسی امری ضروری به نظر می رسد. برای بازنگری در باب جایگاه فهرست نویسی در محیط جدید می توان از زاویه های گوناگونی به این کاربرد اکت. در این مقاله فرایند کار فهرست نویسی در سه مقوله :

۱) خلق پیشینه های کتاب شناختی : یعنی فهرست نویسی .

۲) ذخیره داده های کتاب شناختی : یعنی فهرست سازی .

۳) برونداد داده های کتاب شناختی : یعنی بازیابی و نمایش پیشینه ها .

مورد بازنگری قرار می گیرد تا تأثیر شرایط جدید در هر مرحله بررسی شود . ضروری است تأثیر هر یک از تحولات و تغییرات ناشی از فن آوری نوین بر هر یک از مراحل خلق ، ذخیره و برونداد پیشینه های کتاب شناختی به اختصار مورد توجه واقع شود. هدف آنست که مشخص نمائیم آیا این تحولات موجب کم ارزش شدن کار فهرستنویسی می شود یا ، به عکس ، جایگاه این حرفه را در سازمان دهی اطلاعات کتاب شناختی مورد تأکید قرار می دهد. تلاش خواهد شد تا در هر یک از سه مرحله ، راهبردهای مناسب برای حل مشکلات کنونی در فهرستهای رایانه ای نیز ارائه شود .

۱- ۳ خلق پیشینه های کتاب شناختی : در طول سه دهه اخیر راهها

و روشهای خلق پیشینه های کتاب شناختی و آماده کردن آنها برای دسترسی بسیار متحول شده است و انتظار می رود همچنان به تحول خود بویژه در محیط کامپیوتری ادامه دهد . اکنون فهرست نویسان روی میز خود پایانه رایانه ویژه ای (Workstation) دارند که دسترسی آنها را به انواع شبکه های اطلاعاتی ، پایگاههای اطلاعاتی روی دیسکهای فشرده (سی دی رام) و نیز برخی نرم افزارها فراهم می سازند . به همین دلیل آنها نسبت به گذشته نیاز به دانش و مهارت بیشتری در سازماندهی و کنترل کتاب شناختی دارند . ایجاد پیشینه های مارک به طور عام ، و نمایه سازی داده های کتاب شناختی در آن پیشینه ها بطور خاص نیاز به تخصص بیشتری نسبت به خلق فهرست برگه ها در برگه دان دارد . در عین حال با گسترش بنگاههای کتاب شناختی (مثل ، WLNOCCL) نیاز به فهرست

نویسی بنیادی (Original Cataloguing) کاهش یافته است و نسخه برداری (Copy cataloging) و فهرست نویسی قراردادی موجب کاهش هزینه ها شده و در نتیجه اطلاعاتی کتاب شناختی مواد جدید سریعتر در اختیار مراجعان قرار می گیرد. افزون بر آن، فهرست نویسان با ملحق شدن به گروههای بحث الکترونیکی در زمینه کار خود در اینترنت توانسته اند مشکلات خود را سریع تر مطرح کنند و در نظرات حرفه ای دیگران شریک شوند و راه حلهای بهتری را برای مشکلات خود تجربه نمایند.

تکنولوژی کامپیوتر همچنین این امکان را برای ما به وجود آورده است که ساختار و محتوای پیشینه های کتاب شناختی را غنی تر کنیم. از نظر ساختار، پیشینه کتاب شناختی الکترونیکی قابل انعطاف است و می تواند فرمت دلخواه را برای نمایه سازی، بازیابی و نمایش داده های کتاب شناختی (داده های فهرست نویسی) در اختیار گذارد. از نظر محتوا هم، پیشینه کتاب شناختی را می توان با افزودن اطلاعاتی مانند چکیده یا خلاصه اثر، فهرست مندرجات آن و نیز دسترسی به متن کامل اثر (full text) غنی کرد. مطالعات و پژوهشهای مربوط به نیازهای مراجعان فهرست کتابخانه ها نشان داده است که استفاده کنندگان علاقمندی زیادی به افزودن چنین اطلاعاتی ابراز کرده اند^۳. حتی پیشنهادهایی برای افزودن عنوان مقاله های مندرج در مجموعه مقاله ها (مانند نتایج کنفرانسها، یادواره ها و مانند آنها) نیز ابراز شده است^۴. این چنین پیشنهادها و رهبردها مستلزم آنست که فهرست نویسان دانش خود را نسبت به حوزه کار خویش ارتقاء بخشند و دائماً نسبت به نیازهای مراجعان یا استفاده کنندگان از فهرست واکنش نشان دهند.

بحث دیگری که در رابطه با ساختار و محتوای پیشینه های کتابشناختی مطرح می باشد عبارت است از رعایت یکدستی و جامعیت در شکل و ترکیب داده ها. این دو از ملزومات اساسی کنترل کتاب شناختی در سطح ملی و بین المللی است. توسعه سریع مراکز فهرست نویسی اشتراکی و بنگاههای کتاب شناختی و نیاز به تبادل پیشینه کتاب شناختی میان کتابخانه ها در دو دهه اخیر ارزش یکدست سازی داده های کتاب شناختی را بیشتر کرده است. فهرست نویسان نیز قواعد فهرست نویسی مربوط را تدوین کرده اند. مثلاً منبع اصلی اطلاعات (صفحه عنوان یا معادل آن) را به منزله منبع مورد نظر برای

استخراج داده های یکسان؛ استاندارد کتابنامه نویسی توصیفی (ISBD) را برای توصیف یکدست؛ وقواعد توصیف هماهنگ انواع مواد کتابخانه ای را ارائه داده اند. در واقع استاندارد فهرستنویسی توصیفی از سطح یک کتابخانه به سطح همه کتابخانه ها، یعنی سطح بین المللی تحول یافته است. این امر پیش درآمد و حرکتی است به سوی ایجاد فهرستهای جهانی، فهرست نویسان باید خود را برای حرکت در این بعد مجهز سازند.

یکی از عواملی که ارزش نیاز به یکدستی را بیشتر نمایان می کند مفهوم یکپارچگی و جامع بودن (integration) نظام کتابخانه است. در یک نظام جامع، ایجاد ارتباط و یکپارچگی میان بخشهای مختلف، از جمله بخش "فهرست نویسی" و سایر بخشها مثل "سفارشها"، یکدستی در داده های کتاب شناختی بسیار اهمیت دارد. از این رو، فهرست نویسان هنگام فهرست نویسی باید به این نکته توجه داشته باشند که پیشینه های کتاب شناختی تنها برای ساختن فهرست کتابخانه ایجاد نمی شوند بلکه حاصل کار آنها در همه بخشهای کتابخانه مورد استفاده قرار می گیرد. به عبارت دیگر، در یک نظام یکپارچه، برای هر اثر تنها یک پیشینه ساخته شده و آن پیشینه باید برای سایر بخشها قابل استفاده باشد. این امر مستلزم آنست که داده های بیشتری در پیشینه ها ثبت و نمایه سازی شوند تا پیشینه ها برای هر کارکردی در کتابخانه قابل استفاده باشند. از بعد دیگر، فراگیر بودن کارکردهای پیشینه های کتاب شناختی تأثیری مستقیم بر هدفها و کارکردهای فهرست دارد. در مجموع، این تحولات موجب شده است تا فهرست نویسان چارچوب نظری و عملی کار خود را بازتر کنند.

یکی دیگر از مزایای یکدستی، صرفه جویی قابل ملاحظه ای است که از طریق فهرست نویسی تعاونی و تبادل پیشینه های کتاب شناختی میان مراکز فهرست نویسی انجام می گیرد. به موازات افزایش دسترس پذیری الکترونیکی به منابع کتاب شناختی در شبکه ها، آگاهی نسبت به مزایای خلق و اشتراک اطلاعات کتاب شناختی توسط صنفهای مختلف ناشران، کتاب فروشان و کتابخانه ها نیز افزایش می یابد^۵. تقریباً همه صنفهایی که در کشورهای پیشرفته دست اندرکار کتاب هستند به تولید، تبادل، ویرایش و دسترسی به داده های کتاب شناختی می پردازند. بدین ترتیب، پیشینه های کتاب شناختی موجود در

شبکه های اطلاع رسانی بیانگر طیف گسترده ای از هدفها، علائق و کاربردها است. یکی از هدفهای مهم و مورد نظر کنترل کتاب شناختی در صنفهای مختلف، چه در زمان حال و چه در آینده، آن است که از دوباره کاری که هزینه زیادی را بردوش تولیدکنندگان پیشینه های کتاب شناختی بویژه کتابخانه ها می گذارد جلوگیری شود. راهبرد ایده ال آن است که برای هر اثر تنها یک پیشینه کتاب شناختی و آنهم یکبار ساخته شود و از آن پس توسط صنف های گوناگون مورد استفاده و یا تعدیل قرار گیرد. فهرست نویسان علاقمندان اصلی این راهبرد به شمار می آیند و بیشتر از سایر صنفها از آن بهره خواهند برد. رونالد هگلر در این باره می گوید:

چه کسی باید پیشینه مدل را ایجاد کند؟ چه کسی مسؤول رساندن این پیشینه به کاربران (مصرف کنندگان) بالقوه آن است؟ چه شیوه ای بهترین راه تبادل این پیشینه ها است؟ چه کسی باید هزینه های مربوط را پرداخت کند؟ چنانچه مسؤولیت ساختن پیشینه ها میان سازمانهای مختلف پراکنده شود چگونه می توان به کنترل کیفی در این زمینه اقدام کرد؟ چه مسایلی در ساختن پیشینه ایده آل باید مورد توجه قرار گیرد بویژه در زمینه هایی که این ساخت پیشینه با خدمات کتابخانه و مصلحتهای مدیریتی تناقض پیدا می کند^۶. امید می رود با در دسترس قرار گرفتن صفحه عنوان الکترونیکی (Electronic title page)، که اکنون به یک واقعیت تبدیل شده است، نیازهای مربوط به کنترل کتاب شناختی و فهرست نویسی با داده های کافی و دقیق که ناشران در مرحله انتشار آثار فراهم می آورند برطرف شود.

روز به روز اطلاعات کتاب شناختی ساخت افراد و نهادهایی غیر از کتابخانه ها نیز به شبکه های اطلاع رسانی افزوده می شود. به نظر می رسد این امر در آینده روندی فزاینده تر داشته باشد. در هر صورت، چون هدف آن نهادها و افراد با یکدیگر و نیز با هدف کتابخانه ها متفاوت است، پیشینه های کتاب شناختی ساخته شده توسط غیر کتابداران فاقد یکدستی و کار آرایایی لازم در پاسخ به نیازهای استفاده کنندگان است.

به موازات گسترش سریع اینترنت، فهرست نویسی منابع الکترونیکی موجود نیز مرکز توجه فهرست نویسان قرار گرفته است. نه تنها مؤسسه های فهرست نویسی

بلکه نهادهای مختلف و نیز افراد بطور فزاینده منابع الکترونیکی و یابیشینه های کتاب شناختی مربوط را به سایتهای اینترنت اضافه می کنند . برای مثال ، بسیاری از ناشران و حتی افراد فهرست انتشارات خود را روی اینترنت گذاشته اند . اکنون در مقایسه با گذشته ، اطلاعات کتاب شناختی از کانالهای گوناگون در دسترس قرار گرفته است . چنانچه چنین حجم بزرگی از اطلاعات کتاب شناختی به شیوه ای استاندارد و اصولی فهرست نویسی و سازماندهی نشود غیر قابل استفاده خواهد ماند . طرحهای متعددی که از سوی کتابخانه کنگره ، مرکز آسی.ال.سی (OCLC) ، کتابخانه بریتانیا و سایر مراکز در زمینه فهرست نویسی منابع الکترونیکی موجود در اینترنت در دست انجام است خود گواه اهمیت این امر و بیانگر تلاش فهرست نویسان در یافتن راه حل های مناسب می باشد .

۲-۳ ذخیره ، سازماندهی و تبادل اطلاعات کتاب شناختی : پیشرفتهای

مربوط به ذخیره ، سازماندهی و تبادل الکترونیکی داده های کتاب شناختی تأثیر مهمی در کار فهرست نویسی داشته و خواهد داشت . در این حوزه است که افراد دیگری مانند: طراحان نظامهای رایانه ای وارد عرصه شده و جای فهرست نویسان را که تا به حال طراحان و سازندگان کتابخانه بوده اند می گیرند . بدین ترتیب ، فهرست نویسان کم کم کنترل خود را بر فهرست سازی از دست داده اند و در طراحی فهرست کتابخانه از نظر ساختار، فایلهای اصلی و جانبی نمایه ها و راههای دسترسی به اطلاعات کتاب شناختی نتوانسته اند دیدگاههای خود را اعمال کنند . یک مورد از تأثیر منفی این روند آن است که، برخلاف گذشته که ساختار همه فهرستها تقریباً یکدست بود ، فهرستهای رایانه ای کنونی کاملاً با یکدیگر تفاوت دارند . این امر موجب می شود که استفاده کنندگان نتوانند فهرست و نمایه های آن را بلافاصله و به راحتی بفهمند . شاید یکی از دلایل این مساله ، نبودن اصول و راهکارهای لازم در قواعد فهرست نویسی در مورد ساختار فهرست و فایلهای مربوط باشد . حتی اشاره ای به فرمتهای مارک نیز در قواعد فهرست نویسی به چشم نمی خورد. از این رو گنجاندن برخی اصول و رهنمودها در این مورد در قواعد فهرست نویسی و ایجاد هماهنگی میان فرمتهای مارک و قواعد فهرست نویسی ضروری است . این کار

ضامن کارایی بیشتر فهرستهای رایانه ای و فهم آسانتر آنها از سوی استفاده کنندگان خواهد بود .

در طول سه دهه اخیر از تاریخ استفاده از فن آوری رایانه در کتابخانه ها ، کتابداران این فرصت را داشته اند که با عناصر اصلی نظامهای رایانه ای و منطق کار آنها آشنا شوند . در عین حال همان گونه که اشاره شد ، کتابداران و بویژه فهرست نویسان مشارکت فعالی در طراحی فهرستهای رایانه ای نداشتند . این عدم مشارکت تأثیر منفی بر شیوه های ذخیره ، سازماندهی و تبادل داده های کتاب شناختی داشته است . در بسیاری از موارد فهرست نویسان به منظور هماهنگی کار خود با ساختار فایلها در رایانه به ناچار محتوای برخی فایلها و شیوه نمایه سازی آنها را دستکاری می کنند . در واقع فهرست نویسان دنباله روی برنامه نویسان و طراحان فهرست رایانه ای شده اند . بسیاری از پیامهایی که به گروههای مباحثه الکترونیکی مثل AUTOCAD و USMARC و مانند آنها ارسال می شود ، گواه این امر است .

۳ - ۳ بازیابی ، برونداد و نمایش اطلاعات کتاب شناختی : برخلاف فهرستهای دستی (مثل برگه دان) ، شیوه نمایش و نظم و ترتیب آثار بازیابی شده در فهرستهای رایانه ای معمولاً توسط افراد دیگری غیر از کتابداران طراحی می شود . در فهرستهای رایانه ای ، هر یک از مراحل ذخیره ، بازیابی و نمایش اطلاعات جدا از هم عمل می کنند و می توانند کاملاً متفاوت باشند . در حالی که در فهرستهای دستی ، فهرست نویسان طراح نظم و ترتیب آنها بودند و بازیابی و نمایش اطلاعات بسادگی انجام می گرفت محیط تماس کاربران با فهرستهای رایانه ای پیچیده است و بازیابی اطلاعات در آنها به دشواری صورت می گیرد . در حالی که برگه دان دارای ظاهری ساده و گویا بود ، آنچه در فهرستهای رایانه ای وجود دارد بر استفاده کنندگان پوشیده است و در برخورد های اولیه بسادگی قابل فهم نیست . شاید یکی از دلایل آن است که طراحان فهرستهای رایانه ای با اصولی که ریشه در اندوخته های نظری کتابداری و فهرست سازی دارد ، بیگانه اند و شناخت فلسفی از آنها ندارند .

شیوه هایی که اطلاعات کتاب شناختی در فهرستهای رایانه ای به نمایش گذارده می شوند ، تحت کنترل قواعد فهرست نویسی نیست . برای مثال : نظم و ترتیب نتایج جستجو تابع قواعد الفبایی کردن که فهرست نویسان برای ردیف کردن مدخلها در برگه دان یا فهرستهای کتابی تدوین کرده اند نمی باشند . این مسأله بارها مورد انتقاد فهرست نویسان قرار گرفته است . هگلر به این نکته اشاره می کند که شکل برونداد (نمایش) اطلاعات کتاب شناختی از چارچوب قواعد فهرست نویسی خارج شده واز دیدگاه بسیاری از افراد به نظر می رسد که مستقل از قواعد فهرست نویسی باشد^۷ . مکرر ورود برخی از مسایلی را که در زمینه نمایش اطلاعات کتاب شناختی موجب پایین آمدن ارزش کار فهرست نویسی می شود ، برشمرده است^۸ .

مسأله جستجوی منابع الکترونیکی موجود در اینترنت مثال خوبی است که نشان می دهد بازایی اطلاعات خاص از میان هزاران منبع ظاهراً مشابه - امانا مربوط - تا چه حد دشوار است . با توجه به رشد سریع وب جهانی (World Wide Web) ، کتابداران وبه ویژه فهرست نویسان باید سازندگان سایتها و صفحات موجود در وب را متقاعد سازند که راهبرد و اصول فهرست نویسی یک نیاز اساسی برای حل مشکلات رو به افزایش وب است . بلبشوی حاضر در شیوه های نمایش اطلاعاتی کتاب شناسی قابل دسترس در وب که توسط نهادهایی به جز کتابخانه ها ایجاد شده است مثال آشکاری است از نیاز به قانونمند کردن این امر در شبکه جهانی اینترنت .

همچنین حجم منابع الکترونیکی و اطلاعات کتاب شناختی بموازات پیوستن سازمانها و افراد به شبکه اینترنت و قرار گرفتن فزاینده آثارشان روی شبکه بطور قابل ملاحظه رو به افزایش است . سازماندهی منابع کتابخانه های دیجیتالی (digital libraries) مستلزم تلاش بیشتری از سوی فهرست نویسان برای تدارک راههای دسترسی بهتر به منابع الکترونیکی است .

۴ - نتیجه گیری : چه باید کرد ؟

بطور کلی می توان ، چنین نتیجه گرفت که فن آوری جدید و محیط الکترونیکی نخواهد توانست نیاز به فهرست نویسی را نادیده گیرد و نیز نخواهد توانست افراد

دیگری را جایگزین فهرست نویسان کند. این امر، به ویژه در مورد آثاری که نیاز به فهرست نویسی بنیادی دارند، با اهمیت است. در عین حال، به منظور حفظ بقای خود و پایداری حرفه، فهرست نویسان ناچار به تجدید نظر در مباحث عمده حرفه خود هستند. برخی از این موارد عبارتند از:

۱-۴ آنها باید افق دید و دانش خود را در زمینه تحولات و تغییراتی که در تولید دسترسی به اطلاعات در جریان است، بازتر کنند. فهرست نویسان باید تغییرات عمده در نظریه ها و راهکارهای فهرست نویسی را مورد توجه قرار دهند. شیوه های دسترسی به اطلاعات و نیز شیوه های سازماندهی و بازیابی اطلاعات در اینترنت از مباحث عمده ای است که باید مد نظر آنها باشد.

۲-۴ شیوه های سازماندهی اطلاعات کتاب شناختی و راههای دسترسی به این اطلاعات در حال تحول تدریجی است. تنها در صورتی ما به عنوان فهرست نویس می توانیم دوام داشته باشیم که بنیادهای نظری حرفه خود را که مبنای کار عملی ما است مورد توجه و بازنگری قرار دهیم. ضروری است برای پاره ای از پرسشهای اساسی خود پاسخهایی بیابیم: محدودیتهای عمده فهرست نویسی سنتی در محیط رایانه ای کدام است؟ آیا استانداردها و قواعد کنونی فهرست نویسی با ساختار سلسله مراتبی اطلاعات در محیط الکترونیکی و نیز با پلهای فرامتنی (Hypertext links) که اکنون کاربرد عام یافته اند همخوانی و مناسبت دارند؟ آیا به صورتی فهرست نویسی می کنیم که افراد بتوانند ب راحتی منابع مناسب با نیازهای خود را بشناسند و بازیابی کنند؟ آیا منابع اطلاعاتی را به شیوه ای مفید و مطلوب توصیف می کنیم؟ آیا پیشینه های کتاب شناختی که درست می کنیم مناسب نیازهای گوناگون افراد مختلف هستند؟ آیا حرفه ما مباحث عمده ای چون ادغام و یکپارچه شدن فهرست کتابخانه ها را با ابزارهای کتاب شناختی دیگر (مثل فهرست ناشران و کتاب فروشان) مورد توجه قرار داده است؟ مدیران سازمانها و استفاده کنندگان فهرست ها از ما انتظار دارند که راههای مطلوب، مناسب و کم هزینه دسترسی به اطلاعات را برای آنها فراهم آوریم.

۳-۴ بیش از هر زمان دیگر، فهرست نویسان باید مزایای بلند مدت کار خود را به دیگران بشناسانند و تبلیغ کنند. لازم است به پژوهشهایی پردازند که پیامدهای ناگوار عدم توجه به اصول وقواعد فهرست نویسی را می نمایاند. این امر به آنان کمک می کند تا برای مدیران سخت گیر از استدلال قوی برخوردار شوند و نیاز به آموزش فهرست نویسان و اختصاص بودجه بیشتر به امور فهرست نویسی را به مدیران بقبولانند. فهرست نویسان باید این حقیقت را مورد تأکید قرار دهند که سازماندهی و کنترل کتاب شناختی اطلاعات بدون اتکاء به اصول وقواعد فهرست نویسی امکان پذیر نیست.

۴-۴ به جای تأکید غیر ضروری و زیاد روی مواردی چون نقطه گذاری در فهرست نویسی که مورد انتقاد بسیار قرار گرفته است، فهرست نویسان باید با افزودن اطلاعات بیشتر و مناسب تر به غنی سازی پیشینه های کتاب شناختی و بالا بردن کارایی آنها در ارائه اطلاعات سودمند پردازند. با استفاده از فن آوری رایانه می توان آثار را به شیوه ای بهتر توصیف کرده و مناسب ترین راههای دسترسی به آنها را فراهم کرد. شناخت بهتر آثار و برقراری رابطه ها یا پلهای لازم میان آثار وابسته یکی از این راههاست. از این رو، وظیفه فهرست نویسی آن است که اطلاعات مورد نیاز مراجعان را به شیوه ای فراهم سازد که آنها قادر باشند آن اطلاعات را تجزیه و تحلیل کرده، نتیجه گیری کنند و در نهایت آن را تفسیر نمایند.

۵-۴ اکنون زمان آن فرا رسیده است که فهرست نویسان به بازشناسی و تقویت پایه های ارزشی دانش و مهارت خود پردازند، بدان معنی که مجدداً کنترل تمامی روند ایجاد، ذخیره، سازماندهی و نمایش اطلاعات کتاب شناختی در محیط رایانه ای را به دست گیرند. آنها باید بطور فعال در تمام مراحل درونداد، ذخیره و برونداد اطلاعات کتاب شناختی مشارکت کنند. فهرست نویسان نه تنها باید مدیران سازمانها بلکه همچنین طراحان نظامهای رایانه ای را متقاعد سازند که فهرست نویسی یک کار تخصصی و دارای پایه های نظری پر سابقه است که عدم توجه به آن موجب عدم دسترسی مؤثر و آسان به اطلاعات می شود.

سخن آخر آن که ، فهرست نویسی فعالیتی فکری و پژوهشی است که نیاز به کتابدارانی علاقمند و آموزش دیده دارد . فهرست نویسی راهبردی قانونمند است و تنها در صورتی می تواند به صورت کامل و مؤثر انجام گیرد که توسط فهرست نویسان خبره و آموزش دیده هدایت شود . افراد غیر فهرست نویس و نظامهای هوشمند رایانه ای نخواهند توانست جای فهرست نویسان را پر کنند . از این رو ، پیش بینی می شود که فهرست نویسان همچنان به وظیفه خود در سازماندهی و مدیریت اطلاعات کتاب شناختی ادامه خواهند داد . به این منظور و برای حفظ بقا ، آنها به آموزش روزآمد و مفید نیاز دارند تا همواره خلاقیت و انعطاف پذیری لازم را در این دنیای متغیر فن آوری در اختیار داشته باشند . در پایان بی مناسبت نیست که گفته ای را از مایکل گرمن ویراستار ارشد قواعد فهرست نویس انگلواامریکن و نویسنده بسیاری از کتابها و مقاله های فهرست نویسی نقل کنیم :

" فهرست نویسی یک هنر علمی است . از این لحاظ ، پیوسته نیاز به ذهنهای کنجکاو و خلاق دارد و خواهان ارزشیابی افراد متفکری است که همواره راه حلهایی را در این چارچوب ارائه دهند . تغییرات ناشی از این فرایند را باید به منزله پاسخی سلیم به واقعیتهای هدفمند قلمداد کرد و نه کج اندیشیهای آزار دهنده"^۹ .

یادداشتها و منابع:

1. **Conceptual Foundations of Descriptive Cataloguing**, edited by Elaine Svenonius. _
New York : Academic Press , 1989 .
- ۲ - یک نمونه از این تلاشها عبارت است از : کنفرانس بین المللی اصول وقواعد انگلومریکن
(اکتبر ۱۹۹۷ : تورنتو ، کانادا) .
- International Conference on the Principles and Future Development of AACR** (23-25
October, 1997: Toronto, Canada)
نمونه دیگر عبارت است از پایان نامه مؤلف با مشخصات زیر:
Rahmatollah Fattahi . "The Relevance of Cataloguing Principles to the Online Environment" .
PHD Thesis , University of New South Wales , 1997 .
- نمونه سوم عبارت است از تلاش ایفلا که سرانجام پس از هفت سال کارگروهی با مشخصات زیر انتشار
یافته است :
- IFLA Study Group on the Functional Requirement of the Bibliographic Records. 1997.
3. Joseph R. Matthews , G.S. Lawrence , and D.K. Ferguson , eds. **Using Online Catalogs : A
Nationwide Survey** , A Report of a Study Sponsored by the Council on Library
Resources. New York : Neal-Schuman, 1983: 134.
4. Karen Markey. **Subject Searching in Library Catalogs** : Before and after the introduction
of online catalogs . Dublin , Ohio : Computer library Center , 1984 : 85 .
- ۵ - "سمینار پیشینه های کتابشناسی " که در سال ۱۹۹۰ در استکهلم برگزار شد یکی از این
موارد است :
- Seminar on Bibliographic Record , **Proceedings of the Seminar held in Stockholm** , 1990,
And Sponsored by the IFLA UBCIM Programme and the IFLA Division of
Bibliographic Control , edited by Ross Bourne. London : K.G.Saur, 1992.
نمونه دیگر عبارت است از:
- Dempsey, Jocran . **USERS, Requirements of Bibliographic , Librarians. ASLIB Records**
: Publishers, Booksellers Proceedings, 1990 , vol.42(2) : 61-69 .
6. Ronald Hagler. **The Bibliographic Record and The Information Technology** . 2nd ed ._
Chicago : American Library Association , 1991: 107.
7. Ronald Hagler . **The Consequences of Integration** : in : **The Conceptual Foundations of
Descriptive Cataloguing** . edited by Elaine Svenonius. _ New York : Academic Press ,
1989 : 212 .
- ۸ - پیام الکترونیکی مکرری ال رود <Jelrod@slandnet.com> در تاریخ ۴ جولای
۱۹۹۵ به این مؤلف و نیز پیام مورخ ۱۶ ژانویه ۱۹۹۶ او به گروه مباحثه AUTOCAT .
9. Michael Gorman . "AACR2 : editors Perspective" **Library Resources and Technical
Services**, vol.33 No2 (1989) : 183 .